

Stanisław Szpilewski

Problemy organizacji nowych urzędów konserwatorskich : województwo śląskie

---

Ochrona Zabytków 31/3 (122), 190-193

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nia poszczególnych warstw technologicznych i ich powiązania między sobą, wykonanie koniecznych prac konserwatorskich zapewniających bezpieczeństwo warstwom leżącym pod przemaalowaniem przeznaczonym do zdjęcia.

Po wykonaniu wszystkich wymienionych badań i doku-

mentacji należy przystąpić do sprawdzenia wybranej metody rozwarstwiania na małym fragmencie obiektu. Najwłaściwszym do tego celu wydaje się fragment naturalnie oddzielony od malowidła, np. przez krakelury, pęknięcia lub w wypadku przemaalowania częściowego — mały jego element.

*mgr Tadeusz Bilecki
mgr Jakub Kamiński
Kraków*

THE REMOVAL OF OIL REPAINTINGS FROM DISTEMPER PICTURES AND THEIR TRANSFER ON A NEW BASE

The subject matter of this communique are studies made by the authors with the aim to find out a safe method of delaminating repainted pictures and, in particular, of removing oil paint coats from distemper paintings and their transfer on new bases. After carrying out thorough test trials a real operation of delamination was made on the oil painting of „St Bartholomew” dating most probably from the turn of the 17th and 18th centuries. The works undertaken on this object included chemical and physical examinations, a test confirming the usefulness of the chosen method of stratification, a delamination of two paint layers on the whole

of the picture's surface, the transfer of the removed layer on a new base, and finally operations of esthetic conservations on the half of the surface of the „St Bartholomew” painting as well as the removal of dirt and part of varnish from the half of the surface of the distemper „St Thomas” painting uncovered from under repainting.

The communique describes in detail the employed method of delamination and lists features of the object treated, conditioning the success for a delamination procedure.

PROBLEMY ORGANIZACJI NOWYCH URZĘDÓW KONSERWATORSKICH

WOJEWÓDZTWO SŁUPSKIE

Słupsk należał do tych miast powiatowych, dla których przyjęcie funkcji miasta wojewódzkiego nie stanowiło kataklizmu, przynajmniej przy przejmowaniu obowiązków wojewódzkiego ośrodka kultury. Zasiągnął jako miasto o liczących się w kraju inicjatywach kulturalnych, z dość dobrze rozwiniętą bazą placówek kulturalnych o rozległym działaniu. Pozwoliło to na stosunkowo szybkie i sprawne ujęcie organizacyjne życia kulturalnego w nowo powstałym województwie słupskim. Istniejące placówki, po ich reorganizacji, mogły z powodzeniem przejąć funkcję placówek wojewódzkich. W krótkim czasie powołano do życia nowe instytucje, jak Biuro Wystaw Artystycznych, Teatr Muzyczny, zwiększyła się znacznie liczba członków stowarzyszeń twórczych.

Przy organizacji życia kulturalnego nowego województwa znalazły się także działania na rzecz utworzenia odpowiedniej służby opieki nad zabytkami. Województwo słupskie nie należy co prawda do terenów szczególnie zasobnych w zabytki, zwłaszcza wybitne, stanowią jednak one istotny walor w krajobrazie, co przy turystycznym charakterze regionu ma bardzo duże znaczenie. Wiele zabytków, zwłaszcza kultury ludowej, świadczy o słowiańskim rodowodzie tych ziem. Wszystkie stanowią ważny dokument minionych epok i dlatego też nowo powołane władze partyjne i administracyjne widziały konieczność otoczenia zabytków właściwą opieką. Stanowisko Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a zarazem wicedyrektora Wydziału Kultury i Sztuki

Urzędu Wojewódzkiego zostało powierzone z dniem 1.VI.1975 r. mgrowi inż. arch. Zdzisławowi Daczkowskiemu. Brak większego doświadczenia w działaniach na rzecz ochrony zabytków, brak podstawowych danych o stanie ilościowym i jakiegokolwiek dokumentacji obiektów oraz kłopoty kadrowe sprawiły, iż pierwsze miesiące pracy nie były łatwe. Konieczne stało się natychmiastowe stworzenie odpowiedniej bazy materialnej i powołanie do istnienia służby konserwatorskiej. Dostrzegając specjalny charakter działań dotyczących opieki nad zabytkami oraz widząc konieczność stworzenia specjalistycznej komórki służącej pomocą w ochronie dóbr kultury, WKZ podjął starania o utworzenie Biura Badań i Dokumentacji Zabytków. Brak wyraźnie sprecyzowanego statusu prawnego tego typu instytucji oraz wytycznych w sprawie zakresu ich działalności powodował między innymi wątpliwość, czy projektowane biuro ma stanowić integralną część Wydziału Kultury i Sztuki, czy jednostką odrębną. Przy opracowywaniu statutu oparto się na wzorach biur istniejących, modyfikując go do potrzeb i warunków lokalnych.

W wyniku starań WKZ, Wojewoda Słupski decyzją z dnia 28 stycznia 1976 r. powołał Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków (BBiDZ). Stanowisko dyrektora powierzono mgrowi Stanisławowi Szpilewskiemu — historykowi sztuki. BBiDZ w Słupsku jest samodzielną jednostką budżetową oraz instytucją z prawem zatrudniania oprócz pracowników merytorycznych, również

pracowników administracyjnych i technicznych (przy zastosowaniu przepisów dotyczących pracowników zatrudnionych w muzeach państwowych). Utworzenie BBiDZ oraz ściśle sformułowanie jego zadań jako instytucji podejmującej badania i gromadzącej dokumentację różnego typu dóbr kultury znajdujących się na terenie województwa, jak również usamodzielnienie formalne — dało podstawę do zatrudnienia ludzi o odpowiednim przygotowaniu specjalistycznym. Podstawa ta była poważnie ograniczona niewielkimi możliwościami finansowymi (skromny fundusz osobowy) oraz brakiem mieszkań dla ewentualnych pracowników, których należało ściągnąć z innego terenu. Mimo tych kłopotów w ciągu roku 1976 udało się skompletować zespół składający się z trzech osób: historyka sztuki, zabytkoznawcy, referenta administracyjnego. W ten sposób powstał zespół państwowej służby opieki nad zabytkami, współdziałający ściśle z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Drugą czynnością administracyjną było uporządkowanie strony formalno-prawnej muzeów istniejących w województwie słupskim, które decyzją Wojewody zostały przemianowane w 1975 r. na placówki wojewódzkie podległe Wojewodzie poprzez Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego. Podniosło to rangę muzeów i stworzyło możliwości szerszego działania. Obecnie na terenie województwa słupskiego istnieją cztery muzea: w Słupsku z filią w Klukach, w Bytowie, Człuchowie i Lęborku. Z tego jedynie muzeum słupskie ma odpowiednie warunki do pracy i dlatego też naczelnym zadaniem w zakresie muzealnictwa jest poprawienie bazy lokalowej.

Pierwszy rok działalności WKZ i BBiDZ w głównej mierze sprowadził się do zorganizowania odpowiednich warunków do pracy i niezbędnej bazy materialnej, w postaci uzyskania samodzielnych pomieszczeń, zatrudnienia pracowników, skompletowania sprzętu, zgromadzenia materiałów i dokumentów.

Po upływie pierwszego półrocza 1976 r., kiedy to WKZ i BBiDZ dzieliło pomieszczenie z innymi pracownikami Wydziału Kultury, po przeprowadzeniu niezbędnych prac adaptacyjno-remontowych wygospodarowano dwa odrębne pokoje o powierzchni ponad 50 m² do użytku WKZ i BBiDZ. Znając powszechne trudności lokalowe w nowych miastach wojewódzkich, uzyskanie tych pomieszczeń można uznać za sukces. Dysponując własnymi środkami finansowymi BBiDZ wyposażyło oba pokoje w odpowiednią liczbę biurków i szaf, w tym również przystosowanych specjalnie do przechowywania kart katalogowych. Założono księgozbiór i skompletowano podstawowy sprzęt fotograficzny w postaci trzech aparatów fotograficznych dość dobrej jakości, z wymiennymi obiektywami, aparaturę audiowizualną itp. Kolejną sprawą do załatwienia było stworzenie możliwości jak najczęstszych wyjazdów w teren. Problem ten, jak na razie, rozwiązany został połowicznie, tj. uzyskano zezwolenie i limit na korzystanie do celów służbowych z samochodu prywatnego.

Podjęcie działalności merytorycznej przez WKZ, a zwłaszcza BBiDZ, umożliwiły materiały dotyczące zabytków obecnego województwa słupskiego (karty zielone, karty zabytków ruchomych, zespół dokumentacji technicznych, dublety zdjęć zabytków) przekazane przez WKZ w Koszalinie, Gdańsku i Bydgoszczy. Materiały te poddano szczegółowej analizie oraz określono zasady przechowywania, inwentaryzowania i gromadzenia posiadanej i wpływającej dokumentacji. Po zorientowaniu się w stanie ilościowym zabytków założono i przepisano rejestry

1. Słupsk, kamieniczka z przełomu XVIII i XIX w. — przyszła siedziba WKZ i BBiDZ (fot. P. Piskozub)

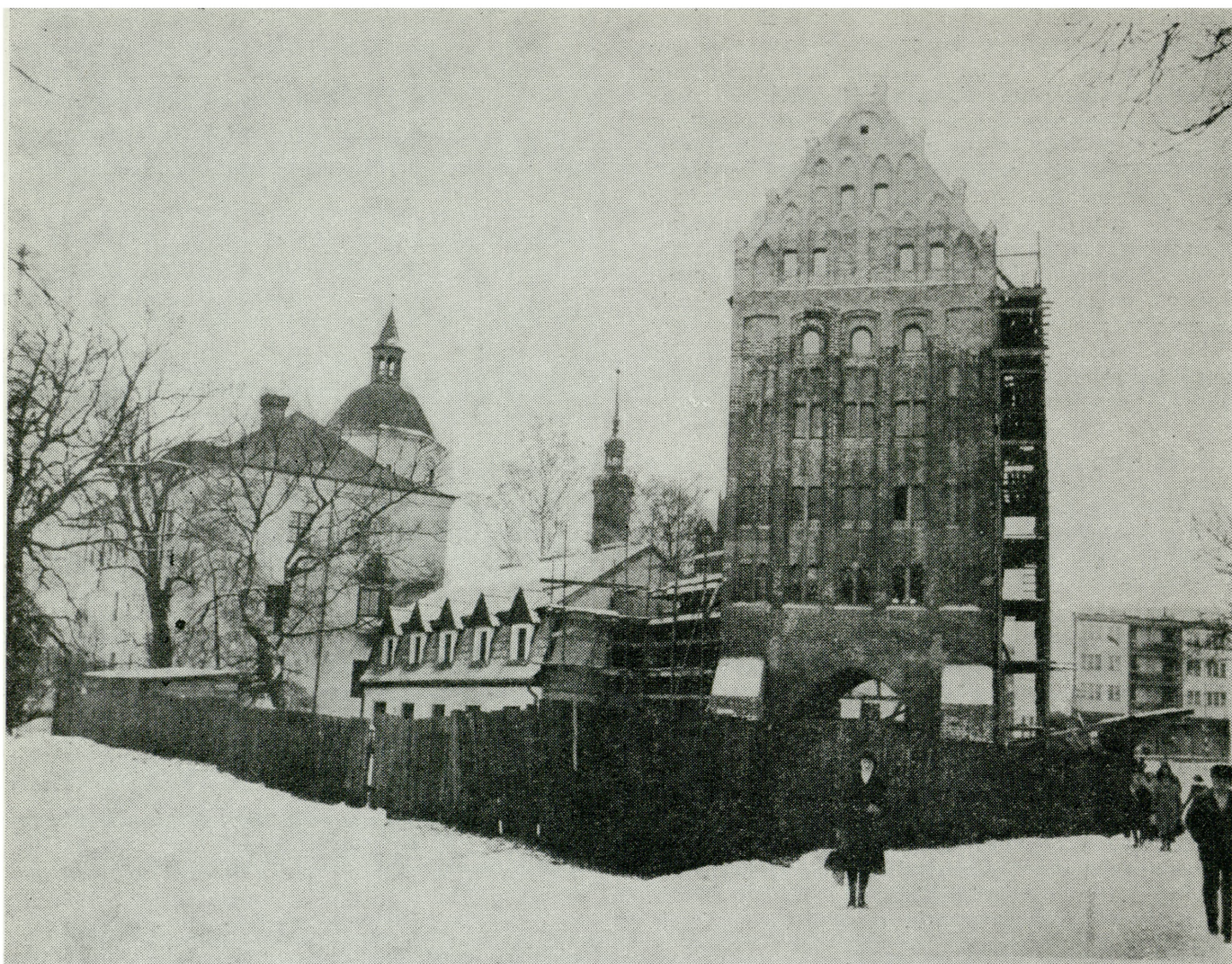
1. Słupsk, dwelling-house from the turn of the 18th and 19th centuries

zabytków nieruchomych i ruchomych województwa słupskiego.

W pierwszym roku działania starano się bezpośrednio poznać wszystkie zabytki. Służyły temu wyjazdy terenowe, ograniczone niestety brakiem służbowego środka lokomocji. W wyniku odbytych wyjazdów (w ciągu roku 1976 do około 80 miejscowości) wrywkowo poznano stan zabytków, stwierdzając w większości nieaktualne dane w dokumentacji, braki w rejestrze i ewidencji np. w odniesieniu do zabytków znajdujących się na terenie b. pow. lęborskiego. Stwierdzono w wielu wypadkach niewłaściwe użytkowanie, które doprowadziło do dewastacji i nieodwracalnych zmian w obiektach zabytkowych. Dotyczy to zwłaszcza budownictwa ludowego oraz pałaców i dworów zajmowanych przez PGR-y. Kilka obiektów znikło z powierzchni ziemi, jak np. kuźnia z XVIII w. w Gaci, pałace w Postominie i Redęcinie, dworek w Gałęźni Małej, czworak w Piaszczynie. Zmniejszyła się również liczba zabytków ruchomych.

W ciągu roku WKZ przejął nadzór nad prowadzonymi przez szczeciński Oddział PKZ pracami konserwatorskimi przy zamku w Bytowie i zespole Bramy Młyńskiej w Słupsku; w wyniku rejonizacji wykonawstwo przejęte zostało przez gdański Oddział PKZ.

Poważne trudności stanowi brak dostatecznej ilości środków finansowych na remonty i konserwację zabytków oraz znikome możliwości wykonawcze, zwłaszcza że na terenie województwa słupskiego nie było samodzielnej grupy wykonawczej PKZ. W wyniku rozmów przeprowadzonych z dyrekcją Oddziału PKZ w Szczecinie oraz

2. Słupsk, zespół Bramy Młyńskiej, stan z lutego 1978 r. (fot. P. Piskoziub)

2. Słupsk, the Młyńska (Mill) Gate complex, the condition as found in February 1978

w Gdańsku powołane zostało na potrzeby słupskich zabytków Kierownictwo Grupy Robót. W dalszych zamierzeniach przewiduje się utworzenie filii lub oddziału PKZ.

Poza kontynuowaniem prac budowlanych przy zamku w Bytowie i zespole Bramy Młyńskiej w Słupsku, rozpoczęto przygotowania do uporządkowania zespołu obwarowań miejskich i układu urbanistycznego Lęborka. Zlecono opracowanie dokumentacji na rewaloryzację obwarowań miejskich oraz odbudowę i adaptację dwóch baszt. Podjęto też starania o uchronienie zabytkowego układu urbanistycznego Debrzna. Zaistniała konieczność wstrzymania tam prac budowlanych i dokonania istotnych zmian w planach zabudowy tego miasta. W jednym wypadku sprawą samowolnej rozbiórki zainteresowano władze prokuratorskie.

Podsumowując dotychczasową działalność WKZ w Słupsku, należy wymienić następujące przedsięwzięcia:

- powołanie Biura Badań i Dokumentacji Zabytków;
- uaktualnienie strony formalno-prawnej muzeów województwa słupskiego;
- stworzenie niezbędnej bazy materialnej;
- podjęcie pracy merytorycznej.

Ponadto pierwszy rok działalności dał pewną sumę doświadczeń i posłużył do sformułowania założeń na przyszłość. Z doświadczeń tych wynika jednak dość smutna prawda: jak niewspółmiernie trudna i niewdzięczna jest praca państwowej służby konserwatorskiej w porównaniu z uzyskiwanymi efektami. Dotyczy to zwłaszcza działań na rzecz zahamowania gwałtownego procesu niszczenia zabytków, powodowanego brakiem użytkowników, samowolnymi rozbiórkami i „modernizacjami”.

Szczupłość kadry konserwatorskiej nie pozwala na zajęcie się w równym stopniu wszystkimi problemami, związanymi z ochroną zabytków. Tym bardziej, że w ostatnim czasie obowiązki znacznie wzrosły, np. konieczność rozszerzenia opieki nad budownictwem ludowym i architekturą wieku XIX i XX, podjęcie prac ewidencyjnych dotyczących parków i ogrodów, budownictwa przemysłowego i inne. Stąd też wynika konieczność szukania współpartnerów i opierania się przy niektórych pracach na pomocy innych instytucji.

Przede wszystkim należy przełamać narosłe od lat przekonanie, że dbanie o obiekt zabytkowy, przeprowadzanie jego remontu jest wyłącznie obowiązkiem WKZ, a nie użytkownika. Doprowadziło to w wielu wypadkach

do całkowitej dewastacji budowli zabytkowych. Natomiast tam, gdzie remont jest przez użytkownika podejmowany, konieczne jest egzekwowanie obowiązku zgłoszenia zakresu prac i konsultowanie ich w WKZ. Aby osiągnąć skuteczność działania, należy przede wszystkim maksymalnie wykorzystywać możliwości, jakie daje ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. *O ochronie dóbr kultury i o muzeach*, i wynikające z niej uprawnienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Istnieje konieczność stałego uczulania organów władzy terenowej, a zwłaszcza naczelników gmin i miast na sprawy zabytków znajdujących się na ich terenie. Korzystając z odbywanych porad naczelników, konserwator słupski zapoznał ich z problemami ochrony zabytków, ustawą oraz zadaniami i obowiązkami spoczywającymi w tej mierze również na władzy terenowej. Kolejną próbą ściślejszej współpracy było dostarczenie naczelnikom wykazów zabytków z poszczególnych gmin z prośbą o uk-

tualnienie danych o użytkownikach, właścicielach, stanie zachowania itp.

Przy pracach ewidencyjnych i popularyzatorskich współpracę podjęto z PTL, TUP i PTTK

Ważną rolę, zwłaszcza w szerokim propagowaniu problemów zabytków i ich ochrony, odgrywają społeczni opiekunowie zabytków. Ruch ten na terenie województwa słupskiego ma wieloletnie tradycje, należało jedynie ująć go w nowe ramy organizacyjne. Początkowo WKZ współdziałał z pojedynczymi opiekunami. Z chwilą ukonstytuowania się Wojewódzkiej Komisji Opieki nad Zabytkami przy PTTK, WKZ wszedł w skład zarządu tej komisji. Pierwszą wspólnie zorganizowaną przez WKZ, BBiDZ i komisję imprezą był zjazd społecznych opiekunów zabytków, który odbył się w Bytowie w październiku 1977 r. Ruch społecznego patronatu nad zabytkami zrzesza obecnie ponad 90 osób, niejednokrotnie pełnych inicjatywy, a na pewno dobrych chęci. W nich też należy widzieć sojuszników w sprawie ochrony dóbr kultury.

mgr Stanisław Szpilewski
Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków
Słupsk

PROBLEMS INVOLVED IN THE ORGANIZATION OF CONSERVATION OFFICES — SŁUPSK VOIVODSHIP

The region of Słupsk voivodship, brought to life in 1975, is not rich in historic monuments but they make an essential element of the landscape, which — with a touristic nature of the region — increases their value. From the very beginning of voivodship's life the conservator of monuments made attempts to establish the Office for the Research and Documentation of Historic Monuments. The Office was opened early in 1976 and is an independent budget body. It undertakes studies and compiles documentation on all kinds of works of culture. In 1976 the Office acquired suitable premises and equipped them with necessary implements, to mention

only special bookcases for storing catalogue cards. At that time numerous field investigations were made and they confirmed devastation of many historic monuments. A working group attached to the Historic Monuments' Conservation Workshop was set up with an aim to carry on conservation works commenced at Bytów and Słupsk. Concluding his article, the author puts forward postulates concerning, i.a., historic building being devastated by their present users and emphasizes a social role of the protectors of the monuments in assisting the conservation services.